

## КАТЕГОРИЯТА *ПАДЕЖ* В ПЪРВИТЕ ГРАМАТИКИ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Гл. ас. д-р Енчо Тилев

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**Резюме.** Обект на изследване в тази статия са три граматики на българския език от епохата на Българското възрождане – „Болгарска граматика“ на Неофит Рилски, „Славеноболгарское дѣтководство“ на Неофит Бозвели и Емануил Васкидович и „Грамматика славено-болгарска“ на Христати Павлович. Целта на изследването е да се проследи как е описана в тях категорията *падеж*. Първоначалната хипотеза е, че и в трите граматики е налице силно влияние на руските граматики от XVIII и XIX век. Това се доказва в хода на изследването и при описанието на падежа авторите следват езиковите модели в гръцки, църковнославянски и руски. Тази класификация на падежите оказва силно влияние и върху по-нататъшните граматични трудове до края на XIX век.

**Ключови думи:** Неофит Рилски; Неофит Бозвели; Христати Павлович; падеж; граматика; история на лингвистиката

Макар и изостанали в своето развитие поради падането под османско робство, българите в пределите на Османската империя успяват да съхранят езика си и да го обогатят значително. Свидетелство за това е не само езиковата еволюция през тези пет века, но и книжовната дейност, която се разгръща по българските земи. Разбира се, трябва да се признае, че много от идеите в културен и книжовен аспект се възприемат у нас по вече утвърдени образци от Запад или Изток, но това дава своите плодове. Внедряването на много лингвистични идеи още от края на XVIII век и по-нататък става посредством книгите и граматиките, издадени в Русия и донесени по българските земи. Така книжовният български език се формира под влияние и на църковнославянския, и на гръцкия, и на руския език, а тяхна основа в най-ранните езиковедски трудове, създадени на съответните езици, е античната гръцка и римска лингвистична мисъл (вж. по-подробно Georgieva 1996, Valchev 2008).

За да се проследи развитието на идеите, свързани с падежа в българското езикознание, тук ще бъде направен преглед на първите три най-значими съчинения от началото на XIX век. За тази цел ще бъдат анализирани „Болгарска граматика“ на Неофит Рилски, „Славеноболгарское дѣтководство“ на

Неофит Бозвели и Емануил Васкидович и „Грамматика славено-болгарска“ на Христати Павлович. И трите съчинения излизат по едно и също време – през 1835 и 1836 г.

**Неофит Рилски. *Болгарска граматика, сега първо сочинена, 1835***

„Болгарска граматика, сега първо сочинена“ на йеромонах Неофит Рилски е първата граматика на новобългарския език. Тя има важно значение за зараждането на филологическата мисъл в България и оказва осезаемо влияние върху по-нататъшните трудове. Направеното от Н. Рилски следва да се разглежда и оценява в контекста на историческата епоха, в която той твори, а допуснатите неточности може лесно да се обяснят чрез съпоставка с други трудове на различни езици от онзи период. Въпреки това, както отбелязва Хр. Първев, Н. Рилски проявява в голяма степен самостоятелност при обработката на материала (Parvev 1975, p. 10). Това се дължи на солидната му подготовка и доброто познаване на трудовете по църковнославянски, гръцки и руски език, което ясно проличава при някои класификации. Известно е, че Неофит Рилски е бил запознат основно с граматиките на М. Смотрицки, М. В. Ломоносов, А. Х. Востоков и влиянието, което се открива в тях от страна на граматиките на гръцкия език, се забелязва и в „Болгарска граматика“. Така например йеромонах Неофит започва своето съчинение с раздела *Етимология* (наречена също *художнословие*) и дефинира етимологията като наука, „коя то ни учи да познаваме различията на-рѣчите, и една от друга право да ги раздѣляваме, и секоя на своята ѝ част с разсуждение да относиме“ (Rilski 1835, p. 73)<sup>1</sup>. Може да се приеме, че по смисъл дефиницията на Н. Рилски надгражда първоначалните определения за морфологията (наричана тогава все още *етимология*), дадени в руските граматики от XVII и XVIII век. Тук Н. Рилски поставя контрастивния метод в основата на своята класификация, като оценява необходимостта от правилно разделяне на думите.

В класификацията на частите на речта (у него – „части на-слово то“) авторът не се отклонява от най-ранните деления, залегнали и в руските граматики и придържащи се към античния образец. И тук класовете са осем, като към склоняемите са отнесени *името, членът, местоимението и глаголт*, към несклоняемите – *наречието, предлогът, съюзът и междуметието*. Макар че Н. Рилски донякъде представя в доста схематичен вид граматичния материал, без да дава много обяснения, може да се направи заключението, че той успява в определена степен да оцени актуалното състояние на българската граматика, без да следва безпрекословно руските образци. Така например при имената отделя три рода – мъжки, женски и среден, без да включва общия род. При числото отделя само две грамеми – единствено и множествено, а при падежа – пет (именителен, родителен, дателен, винителен и звателен) (Rilski 1835, p. 75). С падежите Н. Рилски обвързва и члена, чиито форми при субстантивите от м. р.

са *о* (в им. п.), *а* или *ат* (в род. п.) и *ат* (в дат. и вин. п.). При женския род във всички падежи има само един член – *та*, а при средния род е *то*. Наличието на четири еднакви членни форми в ж. и ср. род и на три еднакви при м. р. и строгото придържане към падежната система недвусмислено подсказват, че Неофит Рилски се е стремил да уподоби граматичните категории на имената на съответните категории в руски, гръцки или църковнославянски. Поради това Хр. Първев заключава, че „първите автори на учебници по български език трудно могат да си представят българската граматика без склонение и без падежи“ (Parvev 1975, p. 81). От друга страна, омонимията в парадигмата, която изтъква Н. Рилски, свидетелства и за това, че той си дава сметка за явленията в съвременния български език.

В съзвучие с руските граматики, издадени в онзи период, и в „Българска граматика“ са обособени четири склонения (три субстантивни и едно адективно), следващи руските образци. Парадигмата на първото склонение, към което са причислени думите от м. и ж. р. на *-а* или *-я*, изглежда по следния начин:

| Единствено число |               |            |
|------------------|---------------|------------|
| И. п.            | воевода та    | вода та    |
| Р. п.            | на-воевода та | на-вода та |
| Д. п.            | на воевода та | на вода та |
| В. п.            | воевода та    | вода та    |
| Зв. п.           | воеводо       | водо       |

| Множествено число |               |            |
|-------------------|---------------|------------|
| И. п.             | воеводы те    | воды те    |
| Р. п.             | на-воеводы те | на-воды те |
| Д. п.             | на воеводы те | на воды те |
| В. п.             | воеводы те    | воды те    |
| Зв. п.            | воеводы       | воды       |

(Rilski 1835, pp. 76 – 77)

Тук прави впечатление, че авторът не включва в падежната система творителния и сказателния, за които говори в своето „Филологическо предумствование“. Вероятно това се дължи на съвпадането на формите на тези два падежа с останалите. И макар от посочените примери за словоизменение по-горе да се вижда ясно, че разлика между формите на съществителните няма (с изключение на звателния падеж), Н. Рилски, както твърди Хр. Първев, е сред авторите, които не си представят българския език без падежи.

За отбелязване е и решението да се обособи родителният от дателния падеж, като се изписват полуслято предлогът и падежната форма при генитива (с дефис, който авторът нарича „прачица“). Това може да се разглежда като маркер на дадената грамема, но единствено в писмени текстове.

Също така при мекото склонение Н. Рилски добавя флексията *-и* вместо *-ы* в мн. ч. като диференциатор на двата словоизменителни типа (срв. *воеводы*, но *земли*). Това отново се забелязва само в писмена форма, докато при изговор те звучат еднакво. В стремежа си да създаде различни форми при имената, Н. Рилски изпада в противоречие със собствения си подход, тъй като при членните форми за мн. ч. подчертава, че той изписва *те* за м. р. и *те* за ж. р. еднакво, макар някои автори да обозначават с *тъ* члена в ж. р., срв.: „Член те, в женският род, някои го пишат сос ѣ тѣ, да различествува от мъжеският род, но понеже не се чуе ѣ в народното произношение, аз го оставих и употреблявах какво то то се произноси“ (Rilski 1835, pp. 75 – 76). Очевидно е, че тук остава нерешен въпросът за разликата между езика в неговата идеална същност като граматичен конструкт и речта на носителите на езика. И днес това е основен проблем при кодификацията на езиците.

По любопитен начин Н. Рилски представя и словоизменението във второто склонение, към което отнася думите от м. р., завършващи на *-ъ*, *-ь*, *-й* и *-о*. Тези окончания са в известен смисъл условни, тъй като формите за им. падеж всъщност са посочени членувани с *-о*, срв.:

|        |           |                        |
|--------|-----------|------------------------|
| И. п.  | дѣмо      | стѣрецо                |
| Р. п.  | на-дѣмать | на-стѣрца (на-стѣреца) |
| Д. п.  | на дѣмать | на стѣрецаць           |
| В. п.  | дѣмать    | стѣрецаць              |
| Зв. п. | дѣме      | стѣрче                 |

(Rilski 1835, p. 86)

Н. Рилски прибягва до различните варианти на члена в познатите диалекти на българския език, с което се стреми да удовлетвори очакванията на носителите на езика. При това се стига до някои различия в склонението, които или са целенасочени, или са плод на недоглеждане от страна на автора в стремежа му към последователно разграничаване на формите. Става дума за формите в род. п. ед. ч. при *старец* и *дом*, където първата дума е членувана с кратък член (*на-стареца*), а другата – с пълен (*на-доматъ*). Подобно нещо се забелязва и при формите *на-апостола* и *на-потокатъ*. Едва ли може да се даде логично обяснение на тези разлики, поради което може да се допусне, че е недоглеждане от страна на автора. Това още веднъж доказва, че падежът не е жива именна категория.

При дателния падеж на собствените имена Н. Рилски посочва варианти, срв.: *на Григория* и *Григорию*; *на МатѠея* и *МатѠею*; *на Марка* и *Марку*. Тук не може да се говори за запазване на дателната флексия, тъй като от останалите парадигми се вижда, че такъв безпредложен вариант липсва. Може по-скоро да се допусне, че за запазването на тези форми са способствали църковнославянският език и евангелските текстове, където налице са множество подобни примери. Предполага се, че подобни форми не са били широко употребявани, а са били включени в парадигмата от Н. Рилски под влияние на църковнославянския, до който той има непрекъснат досег като духовник. Това обаче остава единствено в сферата на хипотезите.

Известно недоумение буди също така и решението на Н. Рилски да обедини в едно склонение – третото – съществителните от ж. р., завършващи на *-ъ* (този знак има чисто традиционно изписване и не отразява произносителните особености тогава), с думите от ср. р. на *-е* и *-о*. Не се откриват основания за това поради факта, че думите от типа на *радостъ* и *поле* получават различни членни форми и имат различни флексии в мн. ч. (срв. таблиците у Rilski 1835, pp. 95 – 98). Това е решение, което няма аналог в руските граматики. Вероятно е направено под влияние на склоненията в църковнославянски (там то е четвърто склонение), където в един деклинационен тип са обединени имена с нарастваща основа (от типа на *гло̀во*, *чѣдо*, *мѣти*). Там обаче е налице обединяващ елемент – гласната *ѣ* във флексията за род. п., докато в класификацията на Н. Рилски този общ елемент отсъства. Потвърждение на хипотезата, че в описанието си книжовникът се придържа към определени чуждоезикови модели, може да се открие и в забележката на Н. Рилски, че при много думи от това склонение е настъпила промяна, при която на мястото на *-ъ* в новобългарския се е появило *-а*, напр. *цѣрква* вм. *цѣрковъ*; *свекѣрва* вм. *свекровъ*; *майка* вм. *матѣрь* и др. (Rilski 1835, p. 98). Очевидно е, че разногласията в анализирания материал са породени от придържането към морфологични модели с диахронна перспектива и от сблъсъка при опита на книжовника с тях да опише синхронното състояние на българския език.

В последващото изложение Н. Рилски разглежда и склонението на прилагателните, числителните и местоименията, като продължава да се придържа към петграмемното си разбиране за падежа.

В „Болгарска граматика“, като първо явление в новобългарската граматична литература, ясно се вижда стремежът на възрожденските книжовници да създадат последователно описание на родния си език. При това откъсване от традицията се оказва почти невъзможно.

**Неофит Бозвели, Емануил Васкидович. Славеноболгарское дѣтководство за малки тѣ дѣца, 1835**

Известно е, че през 1835 г. отново в Крагуевац излиза още една граматика на българския език – „Славеноболгарское дѣтководство за малки тѣ дѣца“, на Неофит Бозвели и Емануил Васкидович. Заедно с „Болгарска граматика“ на Н. Рилски тези две съчинения поставят новобългарското начало в описанието на езика и взаимно се допълват. Н. Бозвели и Е. Васкидович дават сведения, макар и по-скоро оскъдни, за буквите и звуковете в българския език.

Близостта на описанието до езиковите факти в църковнославянския е значително по-голяма в това съчинение, което дава основание на Хр. Първев да твърди, че „Славеноболгарское дѣтководство“ има „по-скоро историко-библиографско значение“ (Parvev 1975, р. 10). Първата разлика в сравнение с „Болгарска граматика“ се открива още при отделянето на частите на речта, наречени тук „части на говоренето“. Броят им отново е осем, но членът е премахнат и на негово място е добавено причастието. Това се наблюдава и в граматиките от XVII век, издавани в Русия, в които се прекъсва следването на гръцкия модел, където членът е обособен в самостоятелен клас.

Приносът на „Славеноболгарское дѣтководство“ в описанието на падежа е по-скоро в опита на авторите за дефиниция на категорията: „Падеж е премещение то в край речта, сос която со отговарва на вопроса“ (Bozveli, Vaskidovich 1835, р. 20). Подобни определения са констатирани и в руските съчинения, където с помощта на въпросителните местоимения се прави опит да се обяснят значенията на отделните падежи. По подобен начин тук в съвсем съкратен вид са представени петте грамеми (вж. (Bozveli, Vaskidovich 1835, р. 20).

Оригинална е подялбата на склоненията – три на брой, разделени според рода на съществителните. Може би по погрешка само при мъжкия род е посочено „первое склонение“, докато при женския и средния род не е посочено съответно второ и трето, поради което остава неясно дали авторите ги поставят в тази поредност. Но се оценява като правилно решението им в зависимост от словоизменителните си особености думите да се класифицират по род. Това донякъде влиза в разнобой с предложените словоизменителни типове, тъй като и думата *Йона*, и *мрежа*, които са от различни склонения, получават едни и същи флексии. При това трябва да се отбележи, че парадигмите, посочени в

пособието, следват изцяло църковнославянските образци. Абсолютното придържане към тези чужди модели не дава реална представа за актуалното състояние на българския език от началото на XIX век. Всъщност разминаването между църковнославянския идеал и езиковата действителност се осъзнава от двамата автори, поради което като варианти са посочени формите на *casus generalis* или някои предложно-падежни форми. Срв.:

| ЕДИНСТВЕННОЕ.       |                |                |
|---------------------|----------------|----------------|
| И. Димитрій, тарз.  | Николѣй.       |                |
| Р. димитріа, тра.   | ніколѣа, ла.   |                |
| Д. димитрію, трѣ.   | ніколѣю, лѣ.   |                |
| Б. димитріа, тра.   | ніколѣа, ла.   |                |
| З. ѿ димитріе, тре. | ѿ нѣколѣе, ла. |                |
| И. Бодолѣй, атз     | Фрѣаз, атз     | Бойкѣда,       |
| Р. бодолѣа.         | Фрѣа, на       | бойкѣди, да та |
| Д. бодолѣю, на      | Фрѣѣ, реѣѣ     | бойкѣдѣ, та    |
| Б. бодолѣа          | Фрѣа           | бойкѣдѣ,       |
| З. ѿ бодолѣю, е.    | ѿ Фрѣе.        | ѿ бойкѣдо.     |
| ЕДИНСТВЕННОЕ.       |                |                |
| И. Іѡна             | Софіа          | Свѣтъна та     |
| Р. іѡны, на         | софін, ѿ       | свѣтъни, на    |
| Д. іѡнѣ             | софін, ѿ       | свѣтъни, нѣта  |
| Б. іѡнѣ, на         | софію, ѿ       | свѣтъню, нѣта  |
| З. ѿ іѡно, не.      | ѿ софіе.       | ѿ свѣтъни нѣо. |

Схематичното представяне на материала, лишено от подробни обяснения, по-скоро поражда повече въпроси, отколкото да дава отговори.

Представянето и на останалите части на речта потвърждава усещането, че това съчинение твърде неоправдано следва църковнославянските образци, без да отчита езиковите факти в новобългарски. С това то не разколебава, а напротив – затвърждава възрожденското схващане, че в българския език има морфологично изразени падежи.

### **Христаки Павлович. Грамматика славено-болгарска, 1836**

„Грамматика славено-болгарска“ на Христаки Павлович е първата от издадените през Възраждането, в която изначално е заложена идеята, че българският език трябва да се развива въз основата на църковнославянския, и в нея последователно се прокарва дадената теза. Въпреки това авторът остава подвластен и на живия говорим език, което ясно проличава в описанието, което далеч не може да бъде окачествено като написано на църковнославянски.

Грамматиката на Хр. Павлович е издадена за първи път през 1836 г. в гр. Будим (дн. Будапеща) и претърпява второ издание през 1845 г. в Белград. Непосредственото издаване на „Грамматика славено-болгарска“ само година след граматиките на Н. Рилски и Н. Бозвели по всяка вероятност не дава възможност на Хр. Павлович да се запознае предварително с граматичните съчинения на съвременниците си. Поради това в граматиката му се откриват някои интересни моменти при имената (особено при падежа), а във второто издание са направени и значителни промени. В тази връзка ще бъдат разгледани и двете издания, отразяващи еволюцията на авторите възгледи за устройството на българския език.

Подобно на Н. Рилски, и Хр. Павлович дефинира доста оскъдно употребяваните термини. Не дава определение на частите на речта, но посочва, че те са „девет рода“ – имена, членове, местоимения, глаголи, причастия, предлози, наречия, съюзи, междуметия. Прави впечатление наличието на два сякаш конкуриращи се в останалите граматични класа – член и причастие, които се взаимноизключват в стремежа на книжовниците да останат верни на осемчленната класификация на лексемните класове. Тук Хр. Павлович включва и двете, но това „излишество“ е премахнато във второто издание. За члена той пише следното:

„Простолудная разговор има и девета част слова член, кой то не знам от гдѣ е влезнал в ней и как е навикнат, не сущу ему в матерной, то естъ в славенском язицѣ: аз обаче го изгнах из настоящия Грамматики, кою сложих, за да руководствува Болгарскую юност к благородной разговори. И едно убо за това (го изгнах), а друго, за да освободим от кавги и несогласия нашия списатели: понеже от них нѣкои го употребляват о, нѣкои а, нѣкои ать, и паки нѣкои те и нѣкои тѣ, и никой какво говори не размишлява, и не мисли, защо секое от них не е друго, но само една гнусота, едно нищо, или по добре да речем: едно големо препятствие к благородной разговори и изразению високих разумов. Воистинну изразение сос о, а, ать, та, то, те и тѣ, без употребления падежей, не е ясност, но связ Гордийска, кою четущий или слушающий никак да разумѣе не може.“

(Pavlovich 1845, pp. 3 – 4)

За да бъдат изоставени „тия пусти членове“ (Pavlovich 1845, p. 4), Хр. Павлович препоръчва настоятелно определеността да бъде изразявана предимно чрез показателни местоимения. Отхвърлянето на члена се налага поради желанието на книжовника да приближи новобългарската граматика до църковнославянската.

Възгледите му за падежите също еволюират, като първоначално е посочено, че грамемите са три – именителен, винителен и звателен (Pavlovich 1836, р. 7), но веднага след това (още в първото издание) Хр. Павлович добавя родителния и дателния. Това обосновава с желание „да украсяваме свой а език“ (Pavlovich 1836, р. 8), като смята употребата на предлога *на* за „гнусна“ и „смушаваща“ и приема за необходимо да се използват падежните окончания от църковнославянския.

В първото издание книжовникът обръща внимание и на факта, че новобългарският език пази някои форми на творителния и сказателния падеж, напр.: *с богом, со всѣм, родом Болгарин; о/во Христѣ* и др. (Pavlovich 1836, р. 8). Макар че тук Хр. Павлович осъзнава нерегулярността на падежните флексии в разговорната реч, поради което и заявява, че българският език запазва „на нѣкои места“ творителните и сказателните форми, това не го възпира във второто издание на граматиката да отреди на тези два падежа постоянен статут. Така от тричленна (или петчленна – поради стилистична необходимост) категорията *падеж* става седемчленна, като във второто издание са дадени и пълните парадигми за трите рода (вж. Pavlovich 1845, рр. 6 – 7). Очевидно е, че книжовникът се опитва да подчини изцяло новобългарската морфологична система на църковнославянската.

И в двете издания склоненията са три, като обхващат словоизменението и на субстантивите, и на адективите.

Интересен факт е, че като „неравни“ са изведени някои съществителни с морфологични особености. Хр. Павлович разделя „неравните имена“ на *преходителни* („кои то преходат от един образ на друг в начертавани“), *изобилопадежни* („кои то имат изобилие падежей“) и *скудопадежни* („кои то имат скудост падежей“) (Pavlovich 1845, р. 12). Към първите се отнасят съществителните с особености в склонението (напр. *падежъ*: род. *падежа*, сказ. *падежи*; *братъ* – *братѣ* и т.н.). Тук по-скоро при определени примери може да се говори за грешка на Хр. Павлович, а не за разноклоняеми съществителни. Думата *падежъ* на пример, която той изписва с ъ в края, по нормите на църковнославянския език следва да се пише с ѣ (срв. *падеѣжъ* – Bonchev 2012, р. 9). Следователно формата на сказателния падеж ще бъде *падежѣ*, а не *падежи*, както сочи Хр. Павлович (Pavlovich 1845, р. 12). Тези неточности в изложението на книжовника са породени от различната действителност на езиковата ситуация и невъзможността да се пригоди системата на живия естествен език към минали негови състояния.

Що се отнася до „изобилопадежните“ съществителни, то това са съществителни със запазени (или възстановени от книжовника) форми за двойствено число. Срв.:

# ИЗОБИЛОПАДЕЖНИ,

Око: кое то се начертака

Единствено

Множествено

|    |                |                |                                                      |
|----|----------------|----------------|------------------------------------------------------|
| И. | Око [очесо]    | очи, очеса     | } Така и ухо<br>(ушесо]: кое<br>то начерта-<br>ва с. |
| Р. | ока, очесе     | очесз          |                                                      |
| Д. | окѣ, очеси     | окомз, очесемз |                                                      |
| В. | око,           | очи, очеса     |                                                      |
| З. | око,           | очи, очеса     |                                                      |
| Т. | окомз, очесемз | очесы-сами     |                                                      |
| С. | оцѣ, очеси     | очесѣхз.       |                                                      |

Pavlovich 1845, p. 13

Към „скудопадежните“ Павлович отнася две думи – *друг* (в местоименна взаимновъзвратна употреба, напр. *друг друга, друг другу* и т.н.) и *Иисус*, която според посочените от него примери остава неизменяема (срв. *Иисус Христос, Иисус Хри-ста, Иисус Христом* и т.н.<sup>2</sup>), а също така и множество абстрактни съществителни или числителни бройни. По отношение на последните две не може да се приеме, че са „скудопадежни“, тъй като при тях липсват не просто падежни форми, чието образуване е възпрепятствано от някакви морфонологични фактори например, а липсват квантитативни форми. Иначе казано, тук Хр. Павлович обособява субстантивите *singularia* и *pluralia tantum*, като неправилно приписва причините за дефектността на парадигмата на падежа. Що се отнася до числителните бройни, които над единица нямат противопоставящи се числови форми, това отново е следствие от специфичната семантика на дадения лексемен клас, който има твърде ограничен набор от числови форми.

„Грамматика славено-болгарска“ несъмнено има своите достойнства, но тя носи и белезите на епохата, в която е създадена. От съвременно гледище трудно може да се приемат възгледите на Хр. Павлович и да се тръгне към реабилитация не просто на вероятно безвъзвратно загубени отделни езикови форми, а на цели категории.

В резултат на направения анализ може да се заключи, че и трите съчинения, макар и независимо едно от друго, представят по сходен начин категория *падеж* в новобългарски. Това се обуславя преди всичко от факта, че авторите остават подвластни на руската и църковнославянската традиция, а руската, както е известно, в първите граматики от XVII и XVIII век е силно повлияна от античните образци. Под въздействие на гръцкия език и българските възрожденци се стремят да впишат члена в системата от части на речта,

уподобявайки фактите в българския език на гръцката морфологична система.

И в трите анализирани съчинения е налице опит за доближаване до църковнославянския език, който тогава погрешно е смятан за старобългарски. При подобен подход към езиковите факти книжовниците неминуемо допускат неточности в описанието на граматичния строй, но това демонстрира сложния характер на разглежданите абстракции, които и до днес продължават да са обект на множество спорове.

### БЕЛЕЖКИ

1. Цитатите от възрожденските граматики се предават с остъвременен правопис, като са запазени единствено някои специфични знаци, които имат форморазличително значение – Е. Т.
2. В много текстове от епохата, както и в новобългарските преводи на Свещеното Писание, теонимът *Иисус* се изменя без каквито и да е ограничения.

### ЛИТЕРАТУРА

- БОЗВЕЛИ, Н., ВАСКИДОВИЧ, Е., 1835. *Славеноболгарское дѣтководство за малки тѣ дѣца*. Крагуевац: Княжеско-Србская Типография.
- БОНЧЕВ, А., 2012. *Речник на църковнославянския език*. Том II. София: Нар. библ. „Св. св. Кирил и Методий“.
- ВЪЛЧЕВ, Б., 2008. *Възрожденските граматики на българския език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-2577-2.
- ГЕОРГИЕВА, Е., 1996. Мястото на Неофит Рилски в историята на новобългарския книжовен език. *Български език*, № 2, с. 1 – 19. ISSN 0005-4283.
- ПАВЛОВИЧ, ХР., 1836. *Грамматика славено-болгарска*. Будим: Крал. унг. университет. Типография.
- ПАВЛОВИЧ, ХР., 1845. *Грамматика славено-болгарска*. Белград: Правителственна книгопечатня.
- ПЪРВЕВ, ХР., 1975. *Очерк по история на българската граматика*. София: Наука и изкуство.
- РИЛСКИ, Н., 1835. *Болгарска грамматица, сега първо сочинена*. Крагуевац: Княжеско-Србская типография.

### REFERENCES

- BONCHEV, A., 2012. *Rechnik na tsarkovnoslavyanskia ezik*, vol. II. Sofia: Nar. bibl. „Sv. sv. Kiril i Metodiy“ [in Bulgarian].
- BOZVELI, N., VASKIDOVICH, E., 1835. *Slavenobolgarskoe detovodstvo za malki te detsa*. Kraguevats: Knyazhesko-Srbskaya Tipografia [in Bulgarian].

- GEORGIEVA, E., 1996. Myastoto na Neofit Rilski v istoriyata na novobalgarskia knizhoven ezik. *Balgarski ezik*, no. 2, pp. 1 – 19. ISSN 0005-4283.
- PARVEV, HR., 1975. *Ocherk po istoria na balgarskata gramatika*. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- PAVLOVICH, HR., 1836. *Grammatika slaveno-bolgarska*. Budim: Kral. ung. universitet. Tipografia [in Bulgarian].
- PAVLOVICH, HR., 1845. *Grammatika slaveno-bolgarska*. Belgrad: Pravitelstvennaya knigopechatnya [in Bulgarian].
- RILSKI, N., 1835. *Bolgarska grammatika, sega pervo sochinena*. Kraguevats: Knyazhesko-Serbskaya tipografia [in Bulgarian].
- VALCHEV, B., 2008. *Vazrozhdenskite gramatiki na balgarskia ezik*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-2577-2.

## THE CATEGORY OF CASE IN THE FIRST GRAMMAR BOOKS OF THE BULGARIAN LANGUAGE

**Abstract.** The subject of research in this article are three grammar books of the Bulgarian language from the Bulgarian revival – “Bolgarska grammatika” by Neofit Rilski, “Slavenobolgarskoe detovodstvo” by Neofit Bozveli and Emanuil Vaskidovich and “Grammatika slaveno-bolgarska” by Hristaki Pavlovich. The purpose of the study is to trace how the case category is described in them. The initial hypothesis is that in all three grammar books there is a strong influence of Russian grammar books from the 18th and 19th centuries. This is proven in the course of the research, and when describing the case, the authors follow the language patterns in Greek, Church Slavonic and Russian. This classification of cases strongly influenced further grammatical works until the end of the 19th century.

**Keywords:** Neofit Rilski; Neofit Bozveli; Hristaki Pavlovich; case; grammar; history of linguistics

**Dr. Encho Tilev, Senior Assist. Prof.**

Scopus Author ID: 57221782467

WoS Researcher ID: AAV-7461-2021

ORCID iD: 0000-0003-4200-2402

University of Plovdiv Paisii Hilendarski

Faculty of Philology

Department of Russian Studies

24, Tsar Asen St.

Plovdiv 4000

✉ E-mail: e.tilev@uni-plovdiv.bg